

Németh Ferenc

Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka
ferencnemet@yahoo.co.uk

KÉT MADÁCH-KUTATÓ BÁNÁTBAN

Morvay Győző (1863–1938) és Marton Andor (1866–1943) munkásságáról

Two Researchers of Imre Madách in Banat
On the Works of Győző Morvay (1863–1938)
and Andor Marton (1866–1943)

Dva Madačeva istraživača u Banatu
O stvaralaštvu Đeze Morvajia (1863–1938)
i Andora Martona (1866–1943)

A Madách-életmű kutatásához, értelmezéséhez és népszerűsítéséhez két, eddig kevésbé ismert, vidékünkön (is) élő és alkotó személy is hozzájárult: Morvay Győző és Marton Andor. Morvay bölcsészdoktor, irodalomtörténész és főgimnáziumi tanár volt, aki a 19. század végén egy ideig az újverbászi (1886–1887), nagybecskereki (1888–1890) majd a nagykikindai (1890–1893) gimnáziumban tanított. Fontos, ma is idézett, több évig tartó forráskutatásokat végzett, s eredményeit külön tanulmánykötetekben jelentette meg (*Lucifer*. Madách-tanulmány. Budapest, 1886; *Magyarázó tanulmány Az ember tragédiájához*. Nagybánya, 1897; *Madách Imre életrajza*. Budapest, 1898; *Adalékok Madách Imre életéhez*. Budapest, 1898; *Madách életrajzáról és költészetéről*. Bírálat. Budapest, 1900; *Adalék Madách Imre életéhez*. Budapest, 1908 [Beöthy- emlékkönyv]).

Marton Andor író, lapszerkesztő, a nagybecskereki művelődési élet egyik szervezője – a két háború közötti időszakban, pontosabban a Madách-centenárium idején – már kisebbségi sorsból méltatta *Az ember tragédiája* írójának munkásságát (*Madách és költészete*. Nagybecskerek, 1923), mindenekelőtt azzal a szándékkal, hogy felmutassa írói nagyságát. E tanulmány a két bánáti Madách-kutató munkásságát vizsgálja.

Kulcsszavak: Madách Imre, *Az ember tragédiája*, Morvay Győző, Marton Andor

EGY NAGYKIKINDAI GIMNÁZIUMI TANÁR MADÁCH-VIZSGÁLÓDÁSAI

Morvay (Kronek) Győzőnek, a bölcsészdoktornak, főgimnáziumi tanárnak és Madách-kutatónak a pályafutása 1863-ban Pestről indult, később vidéken bontakozott ki, majd 1938-ban, szülővárosában zárult (GULYÁS 1999: 1282). Tanulmányait Pesten végezte. Már diákévei során felcsillanó tehetségként tar-

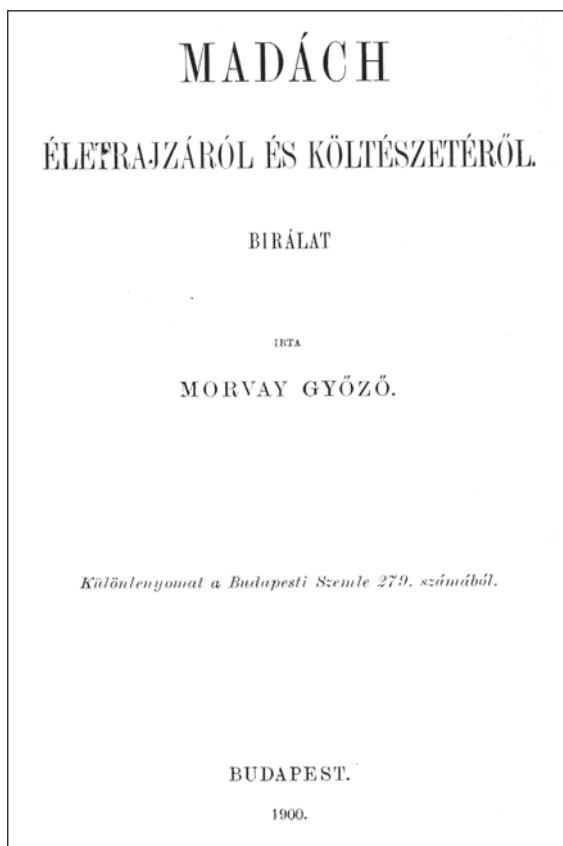

Kikinda, Állami főgimnázium

tották számon. Miután középiskolai tanári és bölcsészdoktori diplomát szerzett, azzal rugaszkodott el a déli végekre az 1880-as években. 1888 és 1890 között tanári vizsgát tett esztétikából, történelemből, latin és német nyelvből, valamint tornatanításból (SZINNYEI 1891–1914: elektronikus változat). Nyugtalan természetére utal, s egyben vállalkozó kedvét és sokféle érdeklődését példázza, hogy 1882 és 1887 között gyalog bejárta Felső-Magyarországot, Erdélyt és az Alföldet; 1887-től kezdődően többször is beutazta Ausztriát, 1893-ban pedig Olaszországot és Svájcot (uo.).

Vidékünkön három városhoz kapcsolódik tanári pályafutása: 1886–87-ben az Újverbászi Pártfogósági Főgimnáziumban, 1888–90-ben a Nagybecskereki Községi Főgimnáziumban, 1890–93-ban pedig a Nagyikindai Állami Gimnáziumban tanított (uo.). Noha Bánátban nem sokat időzött, mindössze öt-hat évet, mégis említésre méltó tevékenységet fejtett ki Nagybecskereken is, akárcsak Nagyikindán.

Nagybecskerekről nősült, amellett ott három műve jelent meg nyomtatásban (*A gyermekek munkája*. Nagybecskerek, 1889. [németül is: *Nagybecskerek*, 1889.]; *Az otthon és az iskola*. Nagybecskerek, 1889; *A tornacsarnok és a nevelés*. Nagybecskerek, 1889), ugyanakkor Kikindán két kötete (*Napkirálynő*. Fantasztikus idill. Nagy-Kikinda, 1890; *A nemzeti nevelésről*. Nagy-Kikinda, 1893) került sajtó alá (NÉMETH 1991: 16).

Morvay György: Madách életrajzáról és költészetéről

Számos cikk őrzi emlékét a *Torontál*, a *Torontáli Közlöny*, a *Kikindai Közlöny* és a *Torontáli Ellenzék* lapjain, valamint a nagybecskereki és a nagykikindai gimnázium *Értesítőjében*. Nem mellékes tény, hogy már bánáti évei alatt dolgozott egy hosszabb lélegzetű Madách-tanulmányon, amely csak 1897-ben került kiadásra, s amelyből a becskereki *Torontál* már 1894-ben közölt egy fejezetnyit (uo.).

Huszonöt éves volt, amikor kézhez kapta kinevezését a becskereki piarista főgimnáziumba, „a kegyesrend által alkalmazott világi tanárként”. Az idő tájt Rappensberger Vilmos volt a gimnázium igazgatója, s ő iktatta be 1888 őszén az ifjú pedagógust az illusztris tanári karba. Ott olyan jelességekkel dolgozott, mint dr. Nyáry Ferenc, Streitmann Antal, Herr Ödön, Linder Róbert, Harczér József, Edelman Ottó és mások (uo.).

Morvay abban a szerencsés helyzetben volt, hogy Petőfi barátját, Lauka Gusztáv „koszorús költőt” is megismerhette, hiszen neki adta le a *Torontál*ba

szánt kéziratait. Közeli barátságba került dr. Stassik Ferencsel, a jeles Rousseau-fordítóval is, akinek lapjába, a *Torontáli Ellenzék*be később szorgalmasan küldte írásait. Nagybecskereken olyan szellemi környezetbe került, amely felkarolta és teret biztosított sokoldalú tehetségének kibontakoztatására. A fiatal tanár ezeket a kedvező lehetőségeket ki is használta. Nemcsak a gimnáziumban volt aktív, hanem az egyleti életben is, főként a Munkásképző és Társas Egyletben (uo.).

1889 áprilisában jelent meg Nagybecskereken pedagógiai szakdolgozata, *A gyermekek munkája*, amely eredetileg egy előadásának szövege volt, amelyet 1899. április 14-én tartott meg az Ellmer-féle vendéglő nagytermében. A korabeli laptudósítás szerint a közönség „mindvégig élvezettel hallgatta a kitűnő irányú és igen sok megszívlelhetni valót tartalmazó tanulmányt, és zajos tapsal jutalmazta [...] a felolvasót” (uo.). Ott javaslatot is tettek a sikerült előadás szövegének kinyomtatására. Ez meg is történt, s a tanulmány csakhamar el is hagyta a nyomdát külön magyar és külön német nyelvű kiadásban (uo.). *A gyermekek munkája* túlnyomórészt a diákok szabadidő-kihasználásáról értekezik, pontosabban arról ad számot, „hogya a gyermek mit végez otthonában a tanuláson kívül” (uo.). E tanulmány annál is inkább érdekes, mert a szerző által végzett statisztikai felméréseken alapul. Morvay ugyanis hatvan 12–14 éves korosztályú diák szabadidő-tevékenységét elemezte, s vizsgálódásainak eredményeit összegezve megállapította, hogy a közfelfogástól eltérően azok „nem voltak túlterhelve” (uo.).

A Bega menti városban Morvayt Lauka Gusztáv is kitüntette bizalmával, és helyet adott írásainak a *Torontál* hasábjain. 1889. március 31-én jelent meg a *Műkedvelők próbája* című karcolata a lap irodalmi csarnokában, *Góbé* álnéven. Ezt több tárca, pedagógiai szakdolgozat is követte. 1889. október 6-án a tárcarovatban látott napvilágot a *Symphonie fantastique* című novellája. Igen lényeges mozzanat, hogy Morvay Becskerekről való távozása után is közölt a *Torontál*ban, hű maradt a laphoz, de a városhoz is, hiszen ott ismerte meg jövendőbeli élettársát, Plechl Ilonkát. Felesége dr. Plechl Szilárd ismert megyei főorvos leánya volt, s házassága révén Morvay a későbbi években is többször megfordult a Bega menti városban, feleségének szüleit látogatva. *Vizontlátás* című írásában megkapó sorokban emlékezett meg arról, amikor fiatal tanárként először érkezett Nagybecskerekre (uo.).

Becskereki lapközlései közül említést érdemel, hogy 1892 szeptemberében Nagy Imréről írt megemlékezést, 1893 májusában pedig a *Torontál* regény-csarnokában két folytatásban közölte a *Fauszt kisasszonyt*. 1893-ban (*Kaszárnyaélet éjjel*), 1894-ben (*Komóczy József szerelme; Linder Róbert*) is több írását közölte a lap (uo.). Ezek közül talán a legjelentősebb *Az ember tragédiájáról* szóló írása (MORVAY 1894: 1).

E Madáchcsal foglalkozó írását már Nagybányáról küldte a *Torontálnak*, s a lap 1894. szeptember 22-én meg is jelentette tárcarovatában (uo.). Az írás „eredeti tárca” volt, pontosabban „fejezet egy tanulmányból” (uo.). Mit is tár fel ebben Madáchról? Mindenekelőtt azt a ma már közismert irodalomtörténeti tényről részletezi, hogy milyen szerepet vállalt Arany János *Az ember tragédiájának* véleményezésében, megjelentetésében, rámutatva egyúttal Jámbor Pál „összekötő szerepére” (uo.). „Madách, mint országgyűlési képviselő, ki már ekkor többszörös nevezetes és rokonszenves fellépése által kedvelt egyéniség volt, fölkérte képviselőtársát, Jámbor Pált, hogy vigye el őt Arany Jánoshoz, a legelőkelőbb magyar szépirodalmi lap, a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőjéhez, a Kisfaludy Társaság igazgatójához, a magyar epika mesteréhez és kiváló műkritikushoz, kinek, mint ő mondá, egy költői művet akar átolvasás végett átadni. Jámbor Pál a kívánságot teljesítette. Madách őszinte véleményt kért és az egész látogatás alatt keveset szólt. Arany János ez időben az ország legelső irodalmi egyénisége volt, kit még nagykorúsi professzor korában, hívatottak és hívatlanok sokszor kértek föl, hogy szavával őket irodalmi egyéniséggé fölkenje. Arany néhány nap múlva belé is nézett a műbe, de az első jelenetnél abba hagyta az olvasást. Azt hitte, nem egyéb Faust gyöngye utánzatánál, és miért ahhoz nyúlni, mit más már oly jól megírt. Hetek teltek el, Jámbor Pál Madách nevében sürgetni kezdte a véleményadást és a kézirat elküldését. [...] Arany egy kevésbé elfoglalt délutánján felnyitá újból a kéziratot, elolvasá az első lapot, szinte megdöbbenéssel fordított a másodikra, harmadik már elragadta őt s a negyediknél felkiáltott: »Ez nagy talentum!« Mohón olvasta el a többit és sietett Madáchot felkeresni. [...] A két költő között egyhamar szoros lelki barátság fejlődik, amely az annyira elzárkózott Madáchra jöttévi hatással van” (uo.).

Morvay e cikkében több levélrészletet is idéz Madáchra vonatkozólag, írásának végén pedig leszögezi, hogy „nem igen ismert tényeket” sorolt fel, amelyek addig csak „csakis kéziratban” voltak olvashatók (uo.).

A becskerekéi gimnáziumban Morvay két tanévet töltött (1888/89, 1889/90), majd Nagyikindára távozott. A *Torontál* már 1889. december 29-én újságolta a hírt, hogy „a megyei gymnasiális bizottság legutóbb tartott ülésén dr. Morvay Győző nagybecskerekéi főgymnasiumi tanárt a nagyikindai gymnasiumhoz rendes tanárnak megválasztotta” (NÉMETH 1991: 16).

A nagyikindai gimnázium is jó környezetet biztosított a fiatal, törekvő pedagógusnak. Ott tanított a jó tollú Hegedűs Pál, a kikindai társas élet pedig olyan jellességekkel hozta össze, mint Fekete Gyula, Jeszenszky Ignác, Erődi Dániel, dr. Kiss Károly és mások. Morvay csakhamar szorgalmas munkatársa lett a kikindai lapoknak, különösen a *Kikindai Közlönynek*, majd a *Torontáli Közlönynek*. Az élénk szellemi élet ott is alkotásra serkentette. A kikindaiak „jeles tehetségű ifjú tanárnak” tartották. Két héttel esküvője előtt, 1890 novemberében jelent meg a

kikindai Radák-féle nyomdában *Napkirálynő* című „fantasztikus idillje”, amelyet sajátos nászajándékként leendő feleségének ajánlott (uo.). A korabeli kritikusok szerint a mű „telve [volt] poézissal és színgazdagsággal”. Kikindai emlékét a gimnáziumi értesítők s a *Napkirálynő* című műve mellett *A nemzeti nevelésről* írt pedagógiai szakdolgozata is őrzi, amely ott jelent meg nyomtatásban.

1893-ban Morvay távozni készült Nagyikindáról. A becskerekiek akkor erőfeszítést tettek, hogy újra visszahozzák a becskerei gimnáziumba. 1893 júliusában meg is választották újra a becskerei gimnázium tanárának, de miután időközben a nagybányai főgimnáziumhoz „neveztetett ki”, erről az állásáról lemondott (uo.).

Noha írásaiból és közel harminc megjelent kötetéből ítélve sokfelé tájolódo szerző volt (pedagógia, pedagógiatörténet, történelem, filozófia, népköltészet, művészettörténet, nyelvészet, szépirodalom stb.), mégis munkásságának legjelentősebb részét a Madách-kutatások, illetve Madách-tanulmányok képezik (*Lucifer*. Madách-tanulmány. Budapest, 1886; *Magyarázó tanulmány Az ember tragédiájához*. Nagybánya, 1897; *Madách Imre életrajza*. Budapest, 1898; *Adalékok Madách Imre életéhez*. Budapest, 1898; *Madách életrajzáról és költészetéről*. Bíráló. Budapest, 1900; *Adalék Madách Imre életéhez*. Budapest, 1908 [Beöthy- emlékkönyv]) (SZINNYEI 1891–1914: elektronikus változat) (MAGYAR KÖNYVÉSZET 1712–1920 [2001]: elektronikus változat).

Helyét és jelentőségét a Madách-szakirodalomban három vonatkozásban határozhatjuk meg: forráskutatások publikálásában (*Madách-családfa*, *Madách-életrajz*); *Az ember tragédiájára* vonatkozó műtörténeti és kiadástörténeti vizsgálódásaiban (*Az ember tragédiája*) és a Madách-értelmezésekben (*Az ember tragédiája*; *Lucifer*; *Madách költészete*).

Ő az alábbi módon definiálja a Madách-művet: „*Az ember tragédiája* tizenöt drámának sorozata, melyek mindegyike támogatja egymást, melyet egy egységes szervezet hoz szervi kapcsolatba és tart össze. Minden drámai képben megtaláljuk az expozíciót, a bonyodalmat és a kifejtet” (S. VARGA PÁL 1997: elektronikus változat).

A Madách-kutatásoknak, a Madách-szakirodalomnak egyébként hosszú története van. Még Gyulai Pál írta 1879-ben, Madách összes műveinek előszavában, hogy Madách életrajzának megírásához nem volt elég adata. Bérczy Károly emlékbeszéde (1866) állt csak rendelkezésére, s nagyjából az volt minden, amit a nagyközönség akkor Madách életrajzáról tudott. Azóta bő anyag gyűlt egybe, mindenekelőtt Palágyi Menyhértnek és Morvay Gyözőnek, később pedig más kutatóknak köszönhetően.

Palágyi megjelentette *Madách Imre élete és költészete* című munkáját (1900), melyhez a költő fia rendelkezésére bocsátotta a család levéltárát és egyéb emlékeit. Morvay pedig nagy magyarázó tanulmányt írt *Az ember tragé-*

diájához (és több más, már említett Madách-tanulmányt), igen érdekes adatokat publikálva a költő életéről. A több mint ötszáz oldalas, Nagybánán megjelent *Magyarázó tanulmányról* írja többek között a *Vasárnapi Ujság* korabeli kritikus: „Madách nagy műve iránti szeretettel és komoly tanulmánynyal készült munka. Sokszor tárgyalták már *Az ember tragédiáját*, Morvay azonban minél több oldalról foglalkozik vele: a költemény történetével, eszmei foglalatjával, filozófiájával, szerkezetével, a világirodalomban vele összehasonlított művek párhuzamával. Madách életrajzát is bőven megírta és gyűjtött hozzá újabb adatokat. A könyv első része a költemény történetét adja, s ebben az ötvenes évek irodalmi állapotát is festi, Madách egyéb irodalmi működését, több műveinek ismertetésével, melyekben Morvay sok előkészületet talál a később megírt nagy epikai műhöz, gondolatokban, sőt kifejezésekben is. Figyelemmel vizsgálja a költőket, kik hatással lehettek Madáchra. [...] Érdekes adalékokban állítja össze Morvay a költemény megjelenésének történetét, hatását, jelesebb bírálóit, ismertetőit, különböző kiadásait, fordításait és színpadi átdolgozásait. A második részben a költemény elemzésébe megy a szerző, a benne nyilatkozó felfogást, bölcselkedést, elveket vizsgálva, végül pedig a formát, verselést, nyelvezetet és szerkezetet” (ANONIM 1897: 219).

Madáchcsal és *Az ember tragédiájával* mások is foglalkoztak: Morvayn és Palágyin kívül Arany János, Szász Károly, Erdélyi János, Bérczy Károly, Riedl Frigyes, Haraszi Gyula, Greguss Ágost, Gyulai Pál, Beöthy Zsolt, Körössy György stb.

Morvayt ma is idézi, ma is hivatkozik rá a Madách-szakirodalom. Hiszen ott foglal ő helyet, az alapozók között. Ezzel kapcsolatosan érvként elegendő csupán három tanulmányt megnevezni (S. Varga Pál: *Két világ közt választ-hatni*. Világkép és többszólamúság *Az ember tragédiájában*. Argumentum, Budapest, 1997; Andor Csaba: *Ismeretlen epizódok Madách életéből*. Madách Irodalmi Társaság, Budapest, 1998 és Máté Zsuzsanna: *Madách Imre, a poeta philosophus*. Tanulmányok *Az ember tragédiája* esztétikumáról. Bíbor Kiadó Bt., Miskolc, 2004). Lehet vele egyetérteni vagy sem, de úgy tűnik, Madách-kutatásait megkerülni nemigen lehet.

Számunkra fontos tény, hogy e jeles Madách-kutató bánáti évei alatt is folyamatosan *Az ember tragédiájával* és annak írójával foglalkozott.

EGY LELKES NAGYBECSKEREKI MADÁCH-MÉLTATÓ

Meszlényi Marton Andor (1866–1943) Jákon született, s mindenekelőtt gazdasági szakemberként vált ismertté: egy ideig a magyaróvári gazdasági akadémián tanított, majd a kassai gazdasági iskola tanára lett (GULYÁS 1999: 570–571). Nagybecskerekre a 19. század legvégén érkezett, ahol Torontál

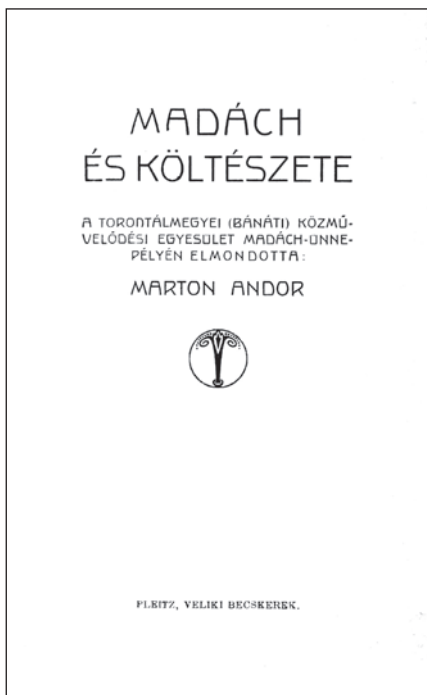
megye gazdasági előadója volt, a Torontál megyei gazdasági egyesület titkára (KALAPIS 2003: 268–269). Jó hírű gazdasági szakember volt, földbirtokos, kultúrmunkás, mecénás, lap- és folyóirat-szerkesztő, sőt politikus is.

Kalapis Zoltán megfogalmazása szerint „a régi Torontál egyik legismertebb és legrokonszenvesebb alakja” volt (uo.). Amellett közgazdasági szakíró, több lap és folyóirat munkatársa, mintegy tíz önálló kötet szerzője. Munkássága a művelődési életre is kiterjedt: évtizedeken át vezette a Torontálmegyei Magyar Közművelődési Egyesületet, a nagybecskereki színjátszás fellendítésén munkálkodott, továbbá megszervezte a magyar középiskolások ösztöndíjazását is (uo.). Bogner József szerint „a kultúra egyik legnagyobb hatású munkása és szervezője volt. [...] Előre vitte a kultúra ügyét annak legkülönfélébb területén és módozataiban. Nem volt magyar színjátszás Marton Andor nélkül. De támogató kezét érezte az akkor keletkezett és fejlődő délvidéki magyar irodalom is. [...] A kisebbségi sorsban sohasem a széthúzást és a haragot, hanem a megbékélést és az együttműködést hirdette és szolgálta” (BOGNER 1943: 316).

Mint egyik méltatója írta, „el sem tudjuk képzelni, hogy hol tartana a bánáti magyar kultúra, ha nem volna Marton Andora, aki annyi buzgalommal, agilitás-

*Nagybecskerek, Római-katolikus
Főgymnázium*

Marton Andor: Madách és költészete

sal, szeretettel és lelkesedéssel vállalta volna a magyar kultúra minden gondját, fáradságát és áldozatát” (ANONIM 1932: 8). A művelődési életben kifejtett sokéves munkásságáért 1940-ben a kisebbségi magyar kultúrtevékenység legmagasabb elismerésével, az Ezüst tulipán díjjal jutalmazták (ANONIM 1940: 7).

Martont irodalmi ambíciók is fűtötték. *Itthon és idegenben* című regénye 1918-ban, Budapesten jelent meg Herczeg Ferenc előszavával (KALAPIS 2003: 268–269). Herczeg dicsérő sorokkal vezette be kötetét, s a többi között így fogalmazott: „Aki ezt a könyvet megírta, az teli van hittel és jóssággal, teli van az örök igazságba vetett bizalommal, az emberek és a természet szeretetével. Aki írta, az a hétköznapi zavaros lármájából is ünnepi zenét hall; az hasonló az égő gyertyához: maga körül csak világosságot lát” (MARTON 1918: 3). De számunkra e kötetnél sokkal jelentősebb másik irodalmi vonatkozású munkája, a *Madách és költészete*, amely voltaképpen az 1923. december 2-án, a Torontálmezei (Bánáti) Magyar Közművelődési Egyesület Madách-ünnepélyén megtartott előadásának (külön füzetben megjelentetett) szövege volt (MARTON 1923).

Ebben Marton már kisebbségi sorsból szemléli Madách irodalmi munkásságát, s célja egyrészt írói nagyságának felmutatása volt a centenáriumon, másrészt kisebbségi értelmezése, azaz a remény felvillantása kiábrándult nemzetársai előtt. Arra pedig a Trianont követő években igen nagy szükség mutatkozott. Ugyanis a merőben új társadalmi-politikai körülmények közé került vajdasági, azaz jugoszláviai magyarság az 1920-as évektől már építette saját, önálló irodalmi-szellemi életét, de jó tíz év kellett ahhoz, hogy megérjen a helyzet a nagy magyar irodalmi kultuszok itteni újraértelmezésére, újragondolására, újraéberzésére. A nagy magyar írók emlékének ápolása fontos szellemi fogódzó lett, a trianoni békediktátummal szétszaggatott egységes nemzettesthez való tartozás manifesztálása, végső soron a virtuális nemzeti egység létrehozásának eszköze. Mint Csermely Gyula fogalmazott, akkor „a költők kultusza a nemzetek életét” jelentette (CSERMELY 1922). Ennek ellenére, mint arról Dettre János is tanúskodik, 1922–23-ban a kisebbség sorsba szakadt vajdasági magyarságból akkortájt egészében véve hiányzott „a kezdeményezés bátorsága”, „a tömeg helyeslő és bátorító érdeklődése” (SZÖLLŐSY VÁGÓ 1992: 18–19). Marton azon ritka, elszánt kezdeményezők egyike volt Vajdaságban, aki 1923-ban, mostoha időkből a Madách-centenáriumot *Az ember tragédiája* írójának ünneplésére szándékozta felhasználni. Nyilván abból a Csermely Gyula által megfogalmazott felismerésből kiindulva, hogy „vissza kell szállnunk a múltba, hogy megtaláljuk hitünket a jövőben” (CSERMELY 1922). Tanulmányából egyértelműen előtűnik a kultikus beszédmód, a patetikus felstilizáltság retorikája. *Az ember tragédiáját* „a világirodalom egyik legkimagaslóbb drámai költeményének” nevezi, melyet „milliók szívei dobogják vissza”, s melyben az ember „sorsa nem a mulandó-

ság, hanem az örök élet” (MARTON 1923). Mint Marton írja, Ádám „minden küzdelmének vége a csalódás, elbukik mindenkor, de újból feláll s tovább küzd s tovább remél, mert átérzi, hogy az élet az emlékek, a küzdelmek és a remény szövedéke. Emlékek s küzdelmek, melyek a múlt mítoszán csillognak elő, s a remény, mely a jelen küzdelmeiből a jövőbe vezet” (MARTON 1923: 5). Marton tanulmányában Morvay Győző Madách-munkáira is hivatkozik (MARTON 1923: 6–7), de Pekár Gyula, Voinovich Géza, Révay József, Karinthy Frigyes és mások írásaira is (MARTON 1923: 9–13).

Marton Andor úttörő vállalkozásával voltaképpen Madách nyomán a kisebbségi sorsba jutott, csalódott és kiábrándult vajdasági magyarság számára csilantotta fel a reményt, de mindez elégtelennek bizonyult egy vajdasági Madách-kultusz kilombosodására.

IRODALOM

- ANONIM 1897. Magyarázó tanulmány Az ember tragédiájához = *Vasárnapi Ujság*, 1897. ápr. 4., 219.
- ANONIM 1932. Becskerek-i fotográfiák. Marton Andor = *Tükör*, 1932. jan. 16., 8.
- ANONIM 1940. Nagy ünnepélyességgel adták át Marton Andornak az ezüst tulipánt = *Reggeli Ujság*, 1940. dec. 27., 7.
- BOGNER József 1943. Marton Andor = *Kalangya*, 1943. júl. 15., 316.
- CSERMELY Gyula 1922. Július harmincegy – december harmincegy = *Délbácska*, 1922. dec. 24., 1.
- GULYÁS Pál 1999. *Magyar írók élete és munkái*. Megindította id. Szinnyei József. Új sorozat. Gulyás Pál adatgyűjtéséből sajtó alá rendezte Viczián János. Budapest, 1999, XVIII. k.
- KALAPIS Zoltán 2003. *Életrajzi kalauz*. Ezer magyar biográfia a délszláv országokból. Újvidék
- MAGYAR KÖNYVÉSZET 1712–1920. [2001] Petrik Géza retrospektív bibliográfiája és a pótlások. Budapest, Arcanum Digitéka (elektronikus forrás: <http://www.arcanum.hu/oszk/>)
- MARTON Andor 1918. *Itthon és idegenben*. Regényes történet. Herczeg Ferenc előszá-
val. Singer és Wolfner bizománya, Budapest
- MARTON Andor 1923. *Madách és költészete*. A Torontálmegyei (Bánáti) Magyar Köz-
művelődési Egyesület Madách-ünnepélyén elmondotta: Marton Andor. Pleitz, Veliki
Bečkerek
- MORVAY Győző 1894. Az ember tragédiájáról. Fejezet egy tanulmányból. = *Torontál*,
1894. szept. 22., 1.
- NÉMETH Ferenc 1991. Egy Madách-kutató Bánátban = *Magyar Szó, Kilitó*, 1991. márc.
2., 16.
- SZINNYEI József 1891–1914. *Magyar írók élete és munkái I–XIV*. Budapest, Hornyánszky
(elektronikus forrás: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/index.htm>)
- SZÖLLŐSY VÁGÓ László 1992. *Petőfi a déli végeken*. A jugoszláviai Petőfi-kultusz nyo-
mában. Szabadka

- S. VARGA Pál 1997. *Két világ közt választhatni*. Világkép és többszólamúság *Az ember tragédiájában*. Budapest (elektronikus változat: users.atw.hu/.../S_Varga_Pal_Az%20ember_tragediaja)

Two Researchers of Imre Madách in Banat
On the Works of Győző Morvay (1863–1938)
and Andor Marton (1866–1943)

The research, interpretation and promotion of Madách's oeuvre were greatly contributed by two individuals, so far not widely known, who lived and worked on the territory of today's Vojvodina (too), namely Győző Morvay and Andor Marton. Morvay was a philosophy doctor, literary historian and a grammar school teacher who, at the end of the 19th century, taught for a certain period in the grammar schools in Újverbász (1886–1887), Nagybecskerek (1888–1890) and Nagyikinda (1890–1893). He conducted significant, several years long source researches which are still referred to, publishing his findings in separate volumes (*Lucifer*. Madách-tanulmány. Budapest, 1886; *Magyarázó tanulmány Az ember tragédiájához*. Nagybánya, 1897; *Madách Imre életrajza*. Budapest, 1898; *Adalékok Madách Imre életéhez*. Budapest, 1898; *Madách életrajzáról és költészetéről*. Bíráló. Budapest, 1900; *Adalék Madách Imre életéhez*. Budapest, 1908 [Beöthy-emlékkönyv]). Andor Marton, a writer, newspaper editor, one of the organizers of cultural life in Nagybecskerek – between the two world wars, more precisely in the time of Madách centenary – praised the work of the author of *Az ember tragédiája* [The Tragedy of Man] írójának munkásságát (*Madách és költészete*. [Madách and his Poetry] Nagybecskerek, 1923), predominantly with the aim to present the greatness of the writer. This study looks at the works of these two Madách researchers.

Keywords: Imre Madách, *Az ember tragédiája* [The Tragedy of Man], Győző Morvay, Andor Marton

Dva Madačeva istraživača u Banatu
O stvaralaštvu Đeze Morvajija (1863–1938)
i Andora Martona (1866–1943)

Istraživanjima Madačevog dela, njenom razumevanju i popularisanju svoj doprinos dali su i dva, manje poznata autora koji su živeli i radili na ovim prostorima: Đeze Morvai i Andor Marton. Morvai, doktor filozofije, istoričar književnosti i profesor gimnazije koji je krajem 19. veka jedno vreme predavao u gimnaziji u Vrbasu (1886–1887), Velikom Bečkereku (1888–1890) i Velikoj Kikindi (1890–1893) vršio je višegodišnja, i danas aktuelna bazična istraživanja čije je rezultate publikovao u zasebnim knjigama eseja (*Lucifer*. Madách-tanulmány.

Budapest, 1886; *Magyarázó tanulmány Az ember tragédiájához*. Nagybánya, 1897; *Madách Imre életrajza*. Budapest, 1898; *Adalékok Madách Imre életéhez*. Budapest, 1898; *Madách életrajzáról és költészetéről*. Bírálat. Budapest, 1900; *Adalék Madách Imre életéhez*. Budapest, 1908 [Beöthy-émlékkönyv]).

Istovremeno, Andor Marton, pisac, urednik i jedan od organizatora kulturnog života u Velikom Bečkereku, u periodu između dva rata, tačnije o stogodišnjicu Madačevog rođenja, stvaralaštvo pisca *Čovekove tragedije* sagledavao je iz manjinske perspektive (*Madách és költészete*. Veliki Bečkerek, 1923) sa namerom da ukaže na njegovu literarnu veličinu. Ovaj esej obrađuje stvaralaštvo pomenuta dva Madačeva istraživača iz Banata.

Ključne reči: Imre Madač, Čovekova tragedija, Đeze Morvai, Andor Marton

Beérkezés időpontja: 2014. 01. 27.

Közlésre elfogadva: 2014. 01. 31.